

“Τα φροντιστήρια: Ένας αποδιοπομπαίος τράγος” ή “η ανατροπή του ελληνικού μύθου”

2. Η ιδιαιτερότητα του ελληνικού φροντιστηρίου

Γράφει η ΣΤΕΛΛΑ ΑΛΙΓΙΖΑΚΗ,
πρόεδρος της Ένωσης Φροντιστών Νομού Χανίων

Σε προηγούμενο άρθρο προβλήθηκε η παγκοσμιότητα του φροντιστηριακού φαινομένου, όπως αυτή διαφαίνεται από την καταγραφή που έχει επιχειρήσει ο Γιώργος Χατζητέγας στο βιβλίο που πρόσφατα εξέδωσε με τον τίτλο: «Η ανατροπή του ελληνικού μύθου – Το ιδεόγραμμα ενός φροντιστή».

Στο σημερινό κείμενο παρουσιάζονται στοιχεία για το παρελθόν, το παρόν του ελληνικού φροντιστηρίου, για τα χαρακτηριστικά του, γνωστά και άγνωστα στον πολύ κόσμο και απόψεις για την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού του έργου. Οι ιδέες αυτές έχουν ως αφετηρία την κριτική ανάλυση του βιβλίου, που προαναφέρθηκε, και φιλοδοξούν να ανοίξουν ένα διάλογο για τα εκπαιδευτικά και άλλα θέματα που τίθενται.

Αν και ο όρος «φροντιστήριον» έχει χρησιμοποιηθεί ήδη από την αρχαιότητα, για να περιγράψει το «εργαστήριο φροντίδων και σχέσεων» του Σωκράτη, του πρώτου αρχαίου «φροντιστή», κατά τον Αριστοφάνη αλλά και κατά τον Βενεζουέλα, στα νεότερα χρόνια το πιο γνωστό «φροντιστήριον» είναι ασφαλώς αυτό της Τραπεζούντας του 1682, εκπαιδευτικό ίδρυμα με μεγάλη πνευματική προσφορά στον Ποντιακό ελληνισμό, συνδεδεμένο με την εθνική ιστορία πολλών αιώνων.

Στα νεότερα χρόνια το φαινόμενο του φροντιστηρίου είναι στενά συνδεδεμένο με την ιστορία της ελληνικής παιδείας, ακόμη και πριν καθιερωθεί ο όρος αυτός. Επειδή μοιραία διαπλέκονται παρόν και παρελθόν θεωρώ συμβατή με την επικαιρότητα την υπόμνηση του βασιλικού διατάγματος του Όθωνα του 1856, που απαγόρευε στους δασκάλους και καθηγητές δημοσίων να κάνουν ιδιαίτερα μαθήματα. Από τότε πέρασαν πολλά χρόνια, μπορεί πολλά να άλλαξαν στην ελληνική κοινωνία, αλλά το φαινόμενο αυτό δεν εξαλείφθηκε, όπως γνωρίζουμε όλοι και επιβεβαιώνει η επικαιρότητα.

Αν είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη η έκτασή του, αυτό σημαντικότατα εξαρτάται από την ανοχή της ίδιας της κοινωνίας και τη συνέργειά της αλλά και από τη στάση των κρατικών υπηρεσιών, που σε καμιά περίπτωση έως σήμερα τουλάχιστον –και αναφέρομαι στα πρόσφατα χρόνια– δεν το αντιμετώπισαν δραστηρικά και αποφασιστικά, για λόγους πολιτικών και μικροπολιτικών συμφερόντων. Οι σχετικές εκκρεμίες (από πειθαρχική αποψή) υποθέσεις επίορκων εκπαιδευτικών που συνελήφθησαν να παραδίδουν ιδιαίτερα μαθήματα στη Φλώρινα, στο Βόλο, στο Αμύνταιο (το 2007) και πρόσφατα στην Κοζάνη (Απρίλιος 2008) και οι οποίοι καταδικάστηκαν από τα τοπι-

κά δικαστήρια για την παράβαση του νόμου 1566/85 δηλώνουν την αδράνεια των διοικητικών υπηρεσιών και την ανοχή τους απέναντι σ' αυτό. Πάντως η ιστορία των ελληνικών φροντιστηρίων, όπως τα γνωρίζουμε εμείς σήμερα, προσδιορίζεται περίπου στα όρια ενός αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου τα φροντιστήρια εξελίχθηκαν, αναμορφώθηκαν σύμφωνα με τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, μαζικοποιήθηκαν και προσέφεραν έναν εξισορροπητικό ρόλο στην άμβλυνση των κανυγαλέων κοινωνικών διαφορών.

«Εγώ είμαι αριστερός και εκπαιδευτικός και έγινα φροντιστής... Με ενοχλεί που η αριστερά κατηγορεί τους φροντιστές. Εμείς οι φροντιστές είμαστε εξισορροπιστές, γιατί παίρνουμε ένα παιδί που πηγαίνει στο κολέγιο και ένα παιδί που πηγαίνει σε δημόσιο σχολείο στο Κερατόνι και τους προσφέρουμε τις ίδιες γνώσεις, για να μπουν στο πανεπιστήμιο», έλεγε ο Κώστας Μανωλιδής το 2002.

Είναι αλήθεια ότι «ο φροντιστηριακός χώρος σχηματοποιήθηκε στην ιστορική του διαδρομή των 100 και πλέον ετών, όχι μόνο ως ένας παράλληλος φορέας παιδείας με εξισωτικό υπέρ των αδυνάτων ρόλο, αλλά και ως το καταφύγιο μεγάλων και ασυμβίβαστων δασκάλων με αγώνες και αγωνίες για την κοινωνία και την εκπαίδευση. Στο μετερίζι αυτό της ελευθερίας της διδασκαλίας δίδαξαν και συνέγραψαν κορυφαία αναστήματα των μαθηματικών, της φυσικής, της χημείας και των ελληνικών, πρωτοπόροι νέων διδακτικών μοντέλων και αυτουργοί μιας πλουσιότατης χωρίς προηγούμενο βιβλιογραφίας», γράφει ο Γιώργος Χατζητέγας.

Για την ιστορία των ελληνικών φροντιστηρίων τώρα πια έχουμε ενδιαφέρουσες μο-

νογραφίες: εκτός από το πρόσφατο βιβλίο του συγγραφέα που προαναφέρθηκε, το 2007 κυκλοφόρησε το βιβλίο του Λευτέρη Τσίλογλου Τα φροντιστήρια στην Ελλάδα – η ιστορία και οι άνθρωποι, τ. α' 1860-1940, πόρισμα μιας έρευνας, που συνεχίζεται και πρόκειται να συμπληρωθεί. Άλλωστε υπάρχουν πλήθος στοιχεία και σε τοπικό επίπεδο κατά περιοχές, που θα ήταν ενδιαφέρον να συλλεχθούν και να δώσουν την εικόνα της επαρχιακής φροντιστηριακής δραστηριότητας της περιόδου. Με την ευκαιρία αναφέρω ότι στην Κρήτη (Χανιά και Ρέθυμνο) έχουμε επίσης σημαντικές μορφές, ορισμένες από τις οποίες έχω ήδη συγκεντρώσει κατά τη διάρκεια έρευνας για άλλα θέματα της τοπικής ιστορίας του μεσοπολέμου.

Από την όλη μελέτη των ιστορικών πληροφοριών συνάγεται εύκολα ότι, αν και φροντιστήρια υπήρχαν από τον 19ο αιώνα, όμως από τις αρχές του 20ού αυτά πολλαπλασιάστηκαν. Εξαρχής τα φροντιστηριακά μαθήματα είχαν συνδεθεί με την επιδίωξη υψηλών σπουδαστικών στόχων: αρχικά ο στόχος ήταν η είσοδος στις στρατιωτικές σχολές, που πρώτες είχαν θεσπίσει εισαγωγικές εξετάσεις και αργότερα στις διάφορες πανεπιστημιακές σχολές, που εισήγαγαν τον εξεταστικό θεσμό για την επιλογή των φοιτητών τους αρχικά το 1926.

Η ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η αύξηση των ενδιαφερομένων για σπουδές συνέτειναν στην ανάπτυξη του φροντιστηριακού θεσμού, που άλλωστε υπήρχε ήδη και σε χώρες του εξωτερικού, όπως φάνηκε από το προηγούμενο άρθρο. Οι εξετάσεις για την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο, αλλά και η παροχή βοήθειας στους φοιτητές κατά τη φοίτησή τους σε αυτό

ήταν οι πρώτες υπηρεσίες που προσέφεραν τα ελληνικά φροντιστήρια. Και βέβαια στην περίπτωση αυτή δεν αναφέρομαι στην ελεύθερη άσκηση φροντιστηριακής παροχής βοήθειας κατ' οίκον σε μαθητές, πράγμα δύσκολο μετρήσιμο και επεξεργάσιμο ιστορικά σήμερα, αλλά υπαρκτό σε όλες τις εποχές.

Φαινόμενο επίσης συνδεδεμένο με την ιστορία των φροντιστηρίων πρέπει να θεωρηθεί η πολιτική δίωξη εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων σε διάφορες περιπτώσεις, από τις αρχές του αιώνα για λόγους κομματικής αντιπαλότητας έως τις περιόδους των δικτατοριών για λόγους αντίστασης. Ήδη από την εποχή του δενιζελικού Ιδιωνύμου καταγράφονται μαζικές απολύσεις εκπαιδευτικών, ενώ κατά τη Μεταξική δικτατορία τα φροντιστήρια γίνονταν καταφύγιο των ανήσυχων και ανυπότακτων, που αγωνίζονταν μέσα σε αυτά να εξασφαλίσουν τα μέσα για την επιβίωσή τους. Το φαινόμενο φθάνει ως την πρόσφατη δικτατορία του 1967, κατά την οποία η δοκιμασία των φροντιστηρίων ήταν δεινή, καθώς «κάποιοι φροντιστές στερήθηκαν ακόμη και του δικαιώματος της διδασκαλίας».

Τα χρόνια πέρασαν, η δημοκρατία αποκαταστάθηκε, αλλά η αναγνώριση του φροντιστηριακού εκπαιδευτικού έργου από την πολιτεία δεν συντελέστηκε. Μπορούμε να μιλήσουμε για μια «μικρόψυχη», κοντόφθαλμη στάση των πολιτικών και ιδιαίτερα εκείνων, που ανέλαβαν κατά καιρούς τη διοίκηση του οικείου Υπουργείου. Η εκδηλούμενη εχθρότητα της ελληνικής πολιτείας προς τη φροντιστηριακή κοινότητα και τη φροντιστηριακή παιδεία μοιάζει αντιφατική προς την αντικειμενική ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, στην οποία φροντιστήρια και σχολεία όχι

μόνο συνυπάρχουν για πολλές δεκαετίες, αλλά συμμετέχουν προφανώς στην επίτευξη ενός αξιολογικού αποτελέσματος: της διαμόρφωσης ισχυρού και παγκόσμιου αναγνωρισμένου επιστημονικού δυναμικού.

Δύο μπορούν να θεωρηθούν οι αιτίες αυτής της εχθρικής στάσης: το πολιτικό κόστος, συνυφασμένο με το γνωστό στην ελληνική πολιτική ζωή λαϊκισμό των μεγάλων ανεξέλεγκτων υποσχέσεων, ιδιαίτερα κατά τις προεκλογικές περιόδους και η εμμονή των πολιτικών της Ελλάδας –ακόμη και εκείνων που δεν πρόβαλαν σοσιαλιστικό ή αριστερό προσώπειο– στην κρατικιστική αντίληψη για την παροχή της παιδείας.

Αν και οι περισσότερες προεκλογικές εξαγγελίες από τη δεκαετία του 1980 έως και σήμερα ακόμη περιλάμβαναν υποσχέσεις για πάταξη της «παραπαιδείας», όπως αρέσκονταν να αποκαλούν τη φροντιστηριακή εκπαίδευση, καμιά δεν κατάφερε να διαγράψει τον εκπαιδευτικό θεσμό της παράλληλης φροντιστηριακής παιδείας από την ελληνική πραγματικότητα. Μάλιστα το κράτος χρησιμοποίησε τους μηχανισμούς του –και τις κυβερνητικές δικτυώσεις των κυβερνώντων κατά περίπτωση για να συγκροτήσει τα δικά του «δημόσια φροντιστήρια»: στη δεκαετία του '80 τα ονόμασε «μεταλυκειακά», στη δεκαετία του '90 οργάνωσε την «πρόσθετη διδακτική στήριξη». Η παχυλή χρηματοδότηση των θεσμών αυτών είτε προερχόταν από τον κρατικό κορδανά είτε είχε την πηγή της στα ευρωπαϊκά ταμεία μάλλον κατασπαταλήθηκε και σπαταλάται ως σήμερα, για να εξυπηρετήσει κομματικά συμφέροντα των κυβερνώντων, να τροφοδοτήσει πελαταιακά δίκτυα, να δώσει την αίσθηση σε όσους δεν έχουν σχέση με την ελληνική πραγματικότητα ότι το κράτος και οι κατά καιρούς πολιτικοί εκφραστές του έπραξαν το καθήκον τους. Όμως τα φροντιστήρια εξακολούθησαν να υπάρχουν, εξακολούθησαν να ανθούν και να καλύπτουν τομείς των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, που το δημόσιο σχολείο ποτέ δεν κάλυψε.

Πρέπει βέβαια να αναφερωθεί ότι το ελληνικό φροντιστήριο πέρα από το λαϊκό χαρακτήρα του ανέπτυξε μορφές κοινωνικής στήριξης για τους οικονομικά ασθενέστερους. Μεμονωμένες επιχειρήσεις ή και σύλλογοι παρέχουν υποτροφίες σε εξαιρετικούς περιπτώσεις, συνεργάστηκαν και συνεργάζονται με εκπροσώπους της εκκλησίας, αλλά και άλλους κοινωνικούς φορείς για την κάλυψη όλων των ενδιαφερομένων μαθητών. Αυτό είναι γνωστό, περισσότερο σε τοπικές κοινωνίες σαν τη δική μας, και είναι ίσως ένας από τους λόγους που η ελληνική κοινωνία στο σύνολό της αναγνωρίζει την αξία της φροντιστηριακής εκπαίδευσης και τη στηρίζει έμπρακτα. Γι' αυτό, εξάλλου, υπάρχουν σήμερα τα φροντιστήρια σε κάθε γωνιά της χώρας.

Το ότι αυτά αποτελούν ιδιωτικές επιχειρήσεις, που προσφέρουν θέσεις εργασίας και επαγγελματικής κατάρτι-

σης και εξειδικευμένης άσκησης για πλήθος νέων επιστημόνων, το ότι λειτουργούν στο πλαίσιο της ελληνικής αγοράς, φορολογούνται, προσφέρουν ασφαλιστικές εισφορές και ελέγχονται από ποικίλες υπηρεσίες του κράτους (οικονομικές, εργασιακές, εκπαιδευτικές) είναι πολύ σημαντικό σε μια κοινωνία ελευθερης οικονομίας. Ειδικά για το ζήτημα της κατάρτισης οι τοπικοί σύλλογοι και ο ίδιος ο σύλλογος Φροντιστών της περιοχής μας τα τελευταία χρόνια έχουν οργανώσει πολλά επιδοτούμενα σεμινάρια, που προσφέρουν πολύτιμες γνώσεις στους καταρτιζόμενους.

Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην ελληνική κοινωνία, όπου οι περισσότεροι πολίτες υιοθετούν την παρασιτική μερικές φορές ένταξη και εξαρχισμό ως όραμα ζωής, το λεγόμενο “greek dream”, οι Έλληνες φροντιστές, που πολλοί από αυτούς δεν έχουν υπηρετήσει ούτε μια ώρα στο δημόσιο σχολείο ούτε έχουν ποτέ αμφιφθεί από δημόσιο φορέα για την επαγγελματική δράση τους, προβάλλουν ένα άλλο πρότυπο δράσης: της προσωπικής ελεύθερης άσκησης του παιδαγωγικού και επιστημονικού έργου τους. Μπορούμε να επαναλάβουμε αυτό που πολλές φορές έχει ακουστεί: η φροντιστηριακή παιδεία δεν είναι υποχρέωση αλλά επιλογή. Το γεγονός ότι μαθητές και γονείς την επιλέγουν αποτελεί επιβεβαίωση της αξίας της και δικαιώση για όσους αγωνίζονται στα σχετικά πεδία.

Πρέπει, βέβαια, να υπενθυμίσουμε με την ευκαιρία ότι «η κρατική παιδεία δεν είναι δωρεάν αγαθό, πληρώνεται από όλους τους πολίτες, πλούσιους και φτωχούς και περισσότερο από τους φτωχούς». Οι Έλληνες πολίτες φορολογούνται και οι κατά καιρούς κυβερνώντες αποφασίζουν πώς θα διαχειρισθούν αυτά τα έσοδα του κράτους. Γι' αυτό και είναι ανάγκη να ιδωθεί το πρόβλημα της ελληνικής εκπαίδευσης όχι από την οπτική γωνία της κρατικιστικής οπτικής αλλά από μια άλλη οπτική γωνία χωρίς παρωπίδες και προκαταλήψεις. Ο στόχος είναι η αναβάθμιση του πνευματικού επιπέδου της νέας γενιάς και η νίκη της «στοίχιας», που τοντάρει η χώρα μας για το μέλλον. Η ελεύθερη επιλογή εκπαιδευτικού φορέα από την οικογένεια με κεντρική χρηματοδότηση από το κράτος ή και η επιχορήγηση οικογενειών για αναζήτηση ιδιωτικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών, όπως γίνεται σήμερα στις Η.Π.Α., ίσως δεν είναι πια τόσο μακρινή ούτε ανέφικτη.

Πάντως είναι αλήθεια ότι η αναγνώριση της φροντιστηριακής εκπαιδευτικής συνεισφοράς δεν εκφράζεται μόνο από την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών που ενισχύουν εκ των πραγμάτων το φροντιστήριο, αλλά έχει εκφραστεί επανειλημμένα και από διακεκομμένους πνευματικούς ανθρώπους, όπως ο Ευ. Παπανούτσος ή ο Θ. Κακριδής, για να αναφέρουμε μόνο ενδεικτικά κάποιους. Αυτά ήδη δηλώνουν τη διαχρονικότητα του φροντιστηριακού θεσμού, αλλά και την επιρροή του.